

Kim Seong-Bo¹

Polityka sowiecka wobec Korei i powstanie reżimu w Korei Północnej w latach 1945–1946

Koniec II wojny światowej związany jest z podziałem Korei wzdłuż 38 równoleżnika na dwa obszary okupowane przez Stany Zjednoczone i Związek Sowiecki. Na Konferencji w Moskwie w grudniu 1945 roku podjęto decyzję o utworzeniu w Korei tymczasowego rządu pojednania, który miał działać pod nadzorem Stanów Zjednoczonych, Związku Sowieckiego, Wielkiej Brytanii i Chin. Utworzenie jednego rządu okazało się jednak trudne, jako że lewica poparła ustalenia Konferencji Moskiewskiej, a prawica im się sprzeciwiła. Doprowadziło to do poważnego konfliktu wewnętrznego. W konsekwencji w sierpniu i wrześniu 1948 roku powstały jeden po drugim dwa ośrodki władzy. Zimna wojna w Azji Wschodniej rozpoczęła się więc stosunkowo wcześnie. Wykładowcy historii oraz nauk politycznych w Korei od dawna prowadzą spór na temat odpowiedzialności za podział Korei na dwa państwa – Koreę Północną i Południową i roli Związku Sowieckiego w tym procesie. Z punktu widzenia jednej ze stron, ZSRR po prostu wyzwolił Koreę Północną, a następnie okupował jej obszar, by zmusić do kapitulacji Japonię, nie wykazując przy tym intencji utworzenia przychylnego mu rządu². Drugi punkt widzenia głosi, iż to właśnie Sowieci dążyli do utworzenia w Korei Północnej prosowieckiego i oddzielnego rządu, jeszcze zanim zapadły decyzje Konferencji Moskiewskiej³. Obie opcje nie zostały zweryfikowane w dostatecznym stopniu, co więcej, wiedza o sowieckiej polityce zagranicznej ograniczona była ideologicznymi

¹ Autor jest badaczem Narodowego Komitetu Historii Porównawczej Republiki Korei.

² Większość rosyjskich i północnokoreańskich naukowców wciąż jeszcze podziela ten punkt widzenia.

³ R.M. Slusser, *Sowiecka polityka na Dalekim Wschodzie, 1945–1950: Cele Stalina w Korei*, [w:] *Geneza zimnej wojny w Azji* pod red. Y. Nagai i A. Irie (University Of Tokyo Press 1997); E. Van Ree, *Socialism in One Zone: Stalin's Policy in Korea, 1945–47*; K. Weathersby, *Soviet Aims in Korea & the Origins of the Korean War, 1945–50: New Evidence from Russian Archives*, Cold War International History Project, Woodrow Wilson International Center for Scholars; Paik Hak-Son, "North Korean State Formation, 1945–50" praca doktorska, University of Pennsylvania, 1993.

perspektywami analiz okresu zimnej wojny, na co wskazuje terminologia: np. “prawdziwy wyzwoliciel” czy “odrażający okupant”. Artykuł niniejszy pragnie pokazać, jaką rolę w tworzeniu oddzielnego rządu Korei Północnej odegrał Związek Sowiecki. Wykorzystane zostaną w tym celu dokumenty z archiwów rosyjskich (Archiw Wnieszniej Politiki Rossijskoj Fiedieracji: AWPRF; Rossijskij Centr Chrańnienia i Izuczienija Dokumentow Nowiejszej Istorii : RCChiDNI)⁴.

Znaczenie Korei dla ZSRR w okresie sprzed wyzwolenia

Tylko jeden z badaczy sprzeciwił się twierdzeniom, że sowieckie interesy w Korei podczas II wojny światowej miały znaczenie drugorzędne, gdyż głównym celem polityki Moskwy w północnej Azji pozostawała Mandżuria⁵, a Korea miała stanowić dla tej prowincji strefę buforową. Dokumenty drugiego Departamentu ds. Dalekiego Wschodu Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Biura Informacji podległych Komitetowi Centralnemu KPZR świadczą, iż jeszcze zanim Związek Sowiecki wypowiedział wojnę Japonii, Korea była uważana za ważny obszar z punktu widzenia interesów sowieckich, a szczególnie bezpieczeństwa⁶. Do momentu uformowania prosowieckiego rządu bezpieczeństwo ZSRR w opinii polityków sowieckich było zagrożone, albowiem, jak dowiodła historia, Japonia zwykła wykorzystywać Koreę jako szlak do podboju kontynentu. W związku z tym podstawowym zadaniem polityki sowieckiej było powołanie prosowieckiego rządu, by zapobiec wykorzystaniu Korei przez Japonię lub jakikolwiek inny kraj jako przyczółka dla inwazji. Jednak z powodu konfliktu interesów USA i Chin na półwyspie, a tym samym niemożności arbitralnego, korzystnego dla siebie rozwiązania problemów, Związek Sowiecki zmuszony został do przyjęcia propozycji amerykańskiej lub też wyrażenia zgody na wspólną administrację czterech państw: USA, ZSRR, Wielkiej Brytanii i Chin. W ZSRR snuto także plany częściowej okupacji militarnej, dającej gwarancję zabezpieczenia sowieckich interesów w Korei⁷, co wyszło na jaw, gdy Stany Zjednoczone naciskały na rozpoczęcie okupacji wzdłuż 38 równoleżnika. Z chwilą gdy oba mocarstwa rozpoczęły osobną okupację Korei, jedną z podstaw polityki sowieckiej stała się współpraca ze sprzymierzonymi – USA i Chinami –co do kierunku polityki koreańskiej. Z drugiej strony Związek Sowiecki pragnął utworzenia sprzyjającego mu rządu. Te dwa główne założenia obowiązywały aż do momentu złamania ustaleń Konferencji Moskiewskiej.

⁴ Ostatnio także dwóch historyków koreańskich wykorzystało te materiały, prezentując ważne rozważania. Ki Kwan So, “Formirowanie politycznej sytuacji w Siewiernej Koryi i rol SSSR (1945–1947 gg)” dysertacja, Institut Wostokowiedienija, Moskwa 1997; Czon Chium Su, *Socjalno-ekonomiczne przemiany w Siewiernej Koryi w pierwsze lata oswobodzenia (1945–48)*, Moskwa 1997.

⁵ Shin Yong-Iwoong “America and Soviet Policy toward Korea” 1943–48, praca doktorska, University of Hanyang, Seul 1987, s. 60.

⁶ AWPRF, fond 0431 opis 1, polka 8, por 18, 8 30; RCHIDNI, fond 17, opis 128, dielo 49, s. 158 163.

⁷ E. Van Ree, *Socialism in One Zone*, s. 43 44.

Polityka sowiecka wobec Korei po wyzwoleniu. Wojskowa administracja sowiecka w Korei Północnej od 15 sierpnia do grudnia 1945 roku

Konferencja Ministrów Spraw Zagranicznych w Londynie

Począwszy od pierwszego spotkania ministrów spraw zagranicznych Stanów Zjednoczonych, Związku Sowieckiego i Wielkiej Brytanii od 11 września do 2 października 1945 roku w Londynie, ZSRR wiązał problemy polityki w północnej Azji z kwestią własnego bezpieczeństwa. Przeczując, że spotkanie ministrów wykrzysta sprawę Korei w kontekście polityki względem Japonii, ZSRR zaplanował swą strategię już wcześniej. Intencje ZSRR ukazują dokumenty z pierwszego posiedzenia konferencji. Jednak z planów sowieckich wobec Korei nie zdawano sobie sprawy, albowiem problem ten nie był w Londynie dyskutowany. Jest to jednak wątek pomocny w zrozumieniu polityki sowieckiej w stosunku do półwyspu.

W świetle dokumentów⁸ ZSRR miał w planie okupowanie Korei Północnej tak długo, dopóki armia amerykańska pozostanie w Korei Południowej, przewidywano przy tym, że okupacja trwać będzie dwa lata. Termin "dwuletni" może być odczytany jako czas niezbędny do przejścia władzy w Azji północno-wschodniej, w tym także w Korei, a nie jedynie czas niezbędny do pokonania Japonii. Czyniono także plany połączenia stref wpływów czterech państw po zaprzestaniu okupacji przez USA i ZSRR. Związek Sowiecki przykładał szczególną wagę do zabezpieczenia portów, by umożliwić swojej flocie swobodę ruchu w głąb północno-wschodniej Azji. Pragnął on porty o głównym znaczeniu strategicznym, takie jak: Pusan, Chinhae, Jemulpo i Chejudo w Południowej Korei, umieścić pod swą lub połączoną sowiecko-chińską kontrolą. ZSRR był zainteresowany zdobyciem prawa swobodnego przepływu przez niektóre koreańskie i japońskie cieśniny, by sowiecka flota mogła poruszać się po morzach Azji północno-wschodniej bez żadnych ograniczeń. Okupując Koreę Północną i Mandżurię żywił on nadzieję rozciągnięcia strefy przepływu swej marynarki w głąb Azji. Stąd próby zapewnienia sobie możliwości przepływu przez morza tego rejonu. Plany te nie zostały wcielone w życie, albowiem na konferencji w Londynie nie poddano ich pod dyskusję.

Wojskowa administracja sowiecka w Korei Północnej

Polityka armii sowieckiej w Korei Północnej opierała się na rozporządzeniu Biura Politycznego (tj. dyrektywie Stalina)⁹ z września 1945 roku. Punktem kluczowym tej dyrektywy było "ustanowienie" w Północnej Korei burżuazyjno-demokratycznej władzy opartej na szerokiej koalicji partii demokratycznych. Pozostaje niejasne, czy celem Stalina, jeszcze przed powołaniem nadzoru międzynarodowego, było ustanowienie oddzielnego państwa na północy, czy tylko tymczasowej władzy. Uważa się, że ta ostatnia możliwość jest bardziej prawdopodobna, ponieważ w Londynie Sowietci byli bliscy zaproponowania wspólnego nadzoru czterech państw i uzyskania zgody na użytkowanie portów południowokoreańskich, jak np. Pusanu.

⁸ AWPRF, fond 0431, opis 1, połka 8, por 52, s. 42–51.

⁹ Centralnyj Archiw Mieżdunarodnich Otnoszenij, fond 148, opis 3763, dielo 111, s. 92–93.

Sam konflikt nie rozpoczął się przed 24 września, kiedy to w Londynie dyskutowano na temat sowieckiej propozycji ustanowienia nadzoru nad Japonią. Należy zatem wysnuć tezę, iż dyrektywa ta miała zająć naczelną pozycję w negocjacjach dotyczących nadzoru administracyjnego oraz utworzenia rządu przyszłej zjednoczonej Korei. Opierając się na rozporządzeniu Stalina Armia Czerwona skoncentrowała się na stworzeniu prosowieckiego systemu władzy. Uznano Komitet Ludowy i Koreański Komitet do Walki o Niepodległość za organizacje autonomiczne. Było to wymierzone w decyzję władz armii amerykańskiej o zakazie ich działalności i rozwiązaniu tychże. Opierając się na rozpoznaniu dokonany przez te organizacje, armia sowiecka wprowadziła w życie politykę głoszącą, że stosunek komunistów do nacjonalistów ma się jak 1:1. Przy dowództwie 25 Armii utworzono Zarząd Cywilnej Administracji Sowieckiej. W październiku 1945 roku Sowietci wsparli powstanie Biura Organizacyjnego Komunistów Korei Północnej, niezależnego od Komitetu Centralnego Koreańskiej Partii Komunistycznej w Korei Południowej. Zezwolili także na utworzenie w listopadzie 1945 roku Partii Demokratycznej Choson, której przedstawicielem był Cho Manshik, słynny działacz chrześcijańsko-narodowy. Armia sowiecka dążyła do stworzenia prosowieckiego rządu z udziałem komunistów i nacjonalistów¹⁰.

Polityka sowiecka w Korei Północnej nie została uwieńczona sukcesem. W świetle raportu dowództwa sił sowieckich na Dalekim Wschodzie z końca grudnia 1945 roku odbudowa "demokracji burżuazyjnej", podjęta dla zabezpieczenia interesów sowieckich, wciąż się opóźniała. W związku z tym Ministerstwu Spraw Zagranicznych przedstawiono propozycję spełnienia następujących postulatów: przeszkolenia narodowego korpusu demokratycznego, centralizacji władzy i przekazania jej w ręce Koreańczyków oraz przeprowadzenia reformy rolnej¹¹. Przywódcy sowieccy zachowali się powściągliwie wobec tych propozycji, ponieważ wciąż potrzebna im była współpraca z Ameryką podczas Moskiewskiej Konferencji Ministrów Spraw Zagranicznych Wielkiej Trójki. Pomimo że polityka sowiecka wobec Korei opierała się na międzynarodowej współpracy z USA, podział państwa został rozpoczęty.

Postanowienia wobec Korei na Konferencji Moskiewskiej w grudniu 1945 roku

Podczas Konferencji w Moskwie ZSRR zaproponował Ameryce nowy plan nadzoru, a tym samym zmianę przyjętych wcześniej, jeszcze podczas wojny ustaleń. Głosiły one, że zostanie powołany tymczasowy koreański rząd pojednania w wyniku konsultacji z koreańskimi partiami politycznymi i organizacjami społecznymi, a kwestia nadzoru administracyjnego miała być omówiona w późniejszym terminie. Dlaczego zatem ZSRR sugerował zmianę postanowień na takie, które, jak sądzono, pozwolą Koreańczykom na samodzielne uformowanie rządu? Czy wiąże się to ze słabością Związku Sowieckiego w kwestii przeświadczenia o jego wyjątkowej pozycji

¹⁰ Zob. Ki Kwan So, "Formowanie politycznej...".

¹¹ AWPRF, fond 013, opis 7, polka 4, por 46, s. 3-13.

jako jedyne socjalistycznego kraju w gronie czterech nadzorujących państw? Nie jest to proste pytanie. Początkowo przedmiotem niepokoju Sowietów był ewentualny sprzeciw koreańskiej prawicy wobec sowieckiego uczestnictwa w nadzorze. Dla tej przyczyny szukano po omacku trzeciej drogi. Szło także o gwarancję realizacji własnych interesów w przyszłym koreańskim rządzie. Wyciągnięto wniosek, że poprzez prace Komisji Wspólnej ZSRR¹² może pośrednio oddziaływać na proces formowania tymczasowego rządu.

Wątpliwą pozostaje wciąż kwestia, czy ZSRR był optymistycznie nastawiony do swego programu oraz czy posiadał wolę jego realizacji, nawet jeśli spełniałby on założenia porozumień międzynarodowych lub Konferencji Moskiewskiej. ZSRR pozostał nieufny w stosunku do polityki amerykańskiej względem Korei, sądząc, że to amerykańska armia okupacyjna tworzy antydemokratyczny reżim w Korei Południowej¹³. Dopóki ZSRR wyznawał ten pogląd, trudno byłoby oczekiwać, by pragnął on zdecydowanie przyspieszyć proces tworzenia jednego rządu. Pomimo to właśnie postanowienia Konferencji Moskiewskiej dawały Koreańczykom jedyną nadzieję pokojowego sformowania rządu, który zaakceptowałyby oba mocarstwa.

Zerwanie obrad Komisji Wspólnej.

Na drodze do podziału, od stycznia do czerwca 1946

Decyzje Konferencji Moskiewskiej podzieliły społeczeństwo koreańskie. Czasopisma prawicowe, jak np. „Dongah Ilbo”, podburzały społeczeństwo przeciwko obcym wpływom, podając tendencyjnie zmienione informacje na temat ustaleń Konferencji w Moskwie, gdzie rzekomo mowa była jedynie o obcej administracji, i nie podniesiono kwestii utworzenia rządu. Wraz z ruchem wymierzonym przeciwko obcemu nadzorowi, wcześniej podzieleni koreańscy prawicowcy zjednoczyli się i wzmocnili swe poprzednio niewielkie poparcie wśród społeczeństwa. Poparcia udzieliły im także władze wojskowe Armii Stanów Zjednoczonych. Natomiast w Korei Północnej ruch przeciwny obcej władzy jako antysowiecki i antydemokratyczny został stłumiony. Cho Manchik z Partii Demokratycznej Choson został osadzony w areszcie domowym, gdy odmówił poparcia ustaleń Konferencji w Moskwie. Doprowadziło to do rozpadu szerokiej komunistyczno-narodowej koalicji i powstania pozornie zjednoczonej siły z przewagą socjalistów i mniejszością w postaci przedstawicieli centrum. W rezultacie tych zdarzeń w lutym 1946 roku powołano do życia Tymczasowy Komitet Ludowy Korei Północnej (TKLKPn). W marcu 1946 roku spełniono założenia reformy rolnej o konfiskacie ziemi bez odszkodowania dla właścicieli oraz darmowym jej rozdziale między chłopów. Reforma agrarna w Korei Północnej, w przeciwieństwie do umiarkowanych jej form w Europie

¹² AWPFR, fond Riefierentura po Korieje, opis 1, dielo 15, polka 1, s. 11–21; K. Weathersby, *Soviet Aims...*, s. 13–14.

¹³ RChIDNI, fond 17, opis 128, dielo 94, s. 16.

Wschodniej, była radykalna. W rezultacie tych działań, jeszcze zanim otwarto obrady Komisji Wspólnej, powstała władza poparta przez chłopów¹⁴.

Związek Sowiecki prowadził negocjacje z USA, kiedy w granicach jego strefy władza już powstawała. Obrady Komisji Wspólnej zostały zerwane, gdy ZSRR nie ustąpił ze swego stanowiska, głoszącego, że wszystkie partie polityczne i organizacje społeczne przeciwne obcej administracji powinny być z negocjacji wykluczone. Wraz z zerwaniem obrad komisji polityka sowiecka jawnie już zdążyła do utworzenia oddzielnego rządu. We wrześniu 1946 roku okupacyjna armia sowiecka przekazała w ręce TKLKPn najważniejsze zakłady przemysłowe, by rozszerzyć zaplecze społeczne, na którym opierała się prosowiecka władza w Korei Północnej. Właściwie jednak, odkąd armia sowiecka uznała zakłady przemysłu zbrojeniowego za zdobycz wojenną¹⁵, czyniono plany jego wywozu do ZSRR. Tak też w pewnym stopniu uczyniono. By zyskać poparcie Koreańczyków, plany te odwołano. Obowiązywały one nadal wobec rafinerii i baz marynarki handlowej przekształconych w spółki koreańsko-sowieckie.

Podsumowanie

Dla bezpieczeństwa ZSRR w północno-wschodniej Azji Korea była obszarem o znaczeniu strategicznym. Utworzenie na Półwyspie Koreańskim lub przynajmniej jego części przyjaznego rządu – to główny cel polityki sowieckiej wobec Korei. Sowieci nie podzielali planu tworzenia oddzielnego rządu od samego początku. Dopiero stanąwszy wobec faktu istnienia silnej opozycji przeciwnej obcej administracji, poparli ideę sformowania w Korei Północnej prosowieckiej władzy. W momencie powstania ruchu przeciwnego obcemu nadzorowi, trudno było wcielić w życie postanowienia Konferencji Moskiewskiej, stanowiące dla Koreańczyków jedyną szansę utworzenia jednolitego, własnego rządu, w zgodzie z interesami czterech administrujących państw. Związek Sowiecki nie stanął sztywno na stanowisku utworzenia w Korei Północnej socjalistycznego rządu i zdawać się może, iż poparłby każdy rząd, który nie byłby mu wrogi ani nie godziłby w jego bezpieczeństwo. Nie snuto także w ZSRR od samego początku planów włączenia Korei w obszar wpływów socjalizmu. Tak więc na krytykę zasłużyli przedstawiciele koreańskiej prawicy i lewicy w równym stopniu. Zabrakło Koreańczykom mądrości, by pośredniczyć w konfliktach dwóch potęg obcych i dwóch sił wewnętrznych. Tej samej mądrości potrzeba Koreańczykom i dzisiaj, by dokonać zjednoczenia obu Korei.

¹⁴ Kim, Seong-Bo, "Land Reform and Agricultural Collectivisation in North Korea" praca doktorska, University of Yonsei, Seul 1996.

¹⁵ AWPRF, fond Referientura, opis 1, por 10, dzieło 200, polka 1, s. 225.

The Soviet Policy towards Korea and the Emergence of the North Korea Regime during the Period 1945-1946

Abstract

After the conclusion of war, Korea was divided along the meridian 38. North Korea was placed under the Soviet control and South Korea under the American domination. The Russians were particularly interested in keeping control over the Korean ports, however they were unable to push their idea of forming one government for whole Korea. Since the beginning of 1946 they have continued to undertake actions aimed at the transfer of the authority to rule over the land of Korea to the north of 38°N to the communists. Moscow was not immediately involved in the plans of including Korea in the territory of socialist influence, and the Korean people lost their only chance to unite their country because they “lacked wisdom to mediate between two conflicting superpowers.”